Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi
dergipark.org.tr/1817890
2025, 11(2), *298-325*

Artvin Çoruh University International Journal of Social Sciences
https://doi.org/10.22466/acusbd.1817890
E-ISSN: 2536-5045

Araştırma Makalesi / Research Article **Geliş / Received**: 05.11.2025 **Kabul / Accepted**: 06.12.2025

Covid-19 Sürecinde Yanlış Bilginin Yayılması*

Murat Yüksel[1]✉, Semiha Çağdaş[2]

Öz

Bu çalışmanın amacı kitle iletişim araçlarında yer alan infodemik bilgilerin insanları nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Araştırma niceliksel içerik analizi ve en yaygın tarama araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniği ile yapılmıştır. Araştırma kapsamındaki anket toplamda 400 kişiye uygulanmıştır. Araştırmanın bulguları, DeFleur'un kuramının temel varsayımlarını büyük ölçüde doğrulamaktadır. İçerik analizi sonucunda doğrulama platformlarında Covid-19'a ilişkin üretilen içeriklerin büyük çoğunluğunun yanlış bilgi olduğu saptanmış; nicel bulgular ise bireylerin bu infodemik bilgilerden farklı düzeylerde etkilendiğini ortaya koymuştur. Kurama paralel biçimde, Covid-19 pandemisi sürecinde üretilen yoğun infodemik içeriğe rağmen katılımcıların önemli bir kısmının bu bilgilere eleştirel yaklaştığı, buna karşın belirli gruplarda (özellikle daha düşük eğitim düzeyi, aşı olmayanlar, doğrulama platformlarından haberdar olmayanlar vb.) yanlış bilgiye inanma düzeyinin yükseldiği görülmüştür. Araştırmanın ana hipotezi olan "infodemik bilgiden etkilenme düzeyinin farklı parametrelere göre değiştiği" savı özellikle aşı olma durumu, eğitim düzeyi ve doğrulama platformlarından haberdar olma değişkenlerinde açık biçimde desteklenmiş, bu gruplarda infodemik bilgiye inanma düzeyinin anlamlı biçimde farklılaştığı tespit edilmiştir. Cinsiyet, yaş ve Covid-19'a yakalanma durumuna ilişkin hipotezler ise tüm ölçek düzeyinde her zaman anlamlı olmasa da alt boyutlarda ortaya çıkan farklılıklarla kısmen doğrulanmıştır. Buna karşılık gelir, meslek, yaşanılan yer, kullanılan iletişim aracı ve sosyal medya platformuna ilişkin hipotezler genel olarak istatistiksel açıdan güçlü farklar üretmemiştir.

Anahtar sözcükler: Covid-19, Pandemi, İnfodemi, Kitle İletişim Araçları, İletişim

JEL Kodları: A14, Z13, I12

The Spread of Misinformation During the Covid-19

Abstract

This study aims to examine how infodemic information disseminated through mass media affects individuals. The research was conducted using quantitative content analysis and a survey administered to 400 participants. The findings largely support the core assumptions of DeFleur's psychodynamic theory. Content analysis shows that the vast majority of Covid-19–related items produced by fact-checking platforms were identified as false. Quantitative results further reveal that individuals are affected by such infodemic content at varying levels. In line with the theory, despite the high volume of misleading information circulating during the Covid-19 pandemic, many participants approached these claims critically. However, certain groups—particularly those with lower educational attainment, the unvaccinated, and those unaware of fact-checking platforms, showed higher levels of belief in false information. The main hypothesis—that susceptibility to infodemic information varies across different parameters—was clearly supported, especially regarding vaccination status, education level, and awareness of fact-checking sources. Although gender, age, and Covid-19 infection status did not consistently yield significant differences across the full scale, some sub-dimension variations partially supported these hypotheses. In contrast, income, occupation, place of residence, communication tools used and preferred social media platforms did not produce strong statistical differences.

Keywords: Covid-19, Pandemic, Infodemic, Mass Media, Communication

JEL Codes: A14, Z13, I12

* Bu çalışma, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında 2023 yılında tamamlanan "Covid-19 Pandemisinde İnfodemi" konulu yüksek lisans tezinin kavramsal çerçevesi ve bulgular kısmı esas alınarak hazırlanmıştır.

[1] Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, muratyuksel@odu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-4448-4062
[2] Yüksek Lisans Mezunu, semihacagdas60@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-9875-0755
✉ ***Sorumlu yazar / Corresponding author,*** muratyuksel@odu.edu.tr

Atıf / Citation: Yüksel, M. & Çağdaş, S. (2025). Covid-19 Sürecinde Yanlış Bilginin Yayılması. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 298-325. https://doi.org/10.22466/acusbd.1817890

Giriş

Pandemiler dünya için yeni bir olgu değildir. İnsanlık tarihi boyunca birçok salgın yaşanmıştır. Covid-19 pandemisinden önce de birçok hastalık salgına dönüşmüş, tüm dünyada etkisi hissedilmiş ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuştur. Veba, Rus Gribi, İspanyol Gribi, Domuz Gribi bu hastalıklardan bazılarıdır (Tapısız ve Kıykaç Altınbaş, 2020: 58).

Çin'in Wuhan kentinde Aralık 2019'da ortaya çıkan Covid-19 virüsü, çok kısa bir süre içerisinde tüm dünyada etkisini göstermiş ve küresel bir sağlık krizine dönüşmüştür. Covid-19 virüsü dünyada görülmeye başlanmasından itibaren ilk kısıtlayıcı önlemler alınmaya başlanmıştır. Seyahat kısıtlaması, toplu alanların kapatılması (kafe, düğün salonları, kıraathane, ibadethaneler, avm, vb.), sokağa çıkma yasağı, maske, hijyen ve sosyal mesafe gibi kuralların uygulamaya konulması, esnek çalışma saatlerinin düzenlenmesi ve eğitime ara verilmesi alınan tedbirler arasındadır. Türkiye'de bu tedbirlerin alınmasının ardından ilk Covid-19 vakası 11 Mart 2020'de görülmüştür ve aynı tarihte Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), vaka sayılarının endişe verici olduğunu ve virüsün ciddiyetinin yeterince anlaşılmadığını belirterek Covid-19 virüsünün pandemik bir virüs olduğunu ilan etmiştir (WHO, 2020). Her ne kadar pandemi dünya için pek yeni bir olgu olmasa da, Covid-19 sürecinde yoğun bir biçimde yaşanan bilgi salgını (infodemi) ve bu pandeminin gerçekliğin değil çoklu medya kanalları tarafından manipüle edilen algıların hâkim olduğu post-truth (hakikat-sonrası) çağında yaşanan ilk pandemi olması sebebiyle, benzersiz ve çok yeni bir olgudur zira tarihte yaşanan diğer salgınlarda hiçbir zaman bu kadar küresel çapta büyük ağlar oluşturan ve bilgiyi hızla yayan kitle iletişim araçları olmamıştır.

İnsanlığın var olduğu ilk andan bugüne iletişim araçlarında yaşanan değişimler, bireysel ve toplumsal hayatı önemli ölçüde etkilemiştir. Kitle iletişim araçlarının bireysel ve toplumsal hayata yön vermesiyle beraber elde ettiği güç, yaşadığımız çağın "iletişim çağı" olarak adlandırılmasında da etkili olmuştur. Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler, iletişim teknolojileri alanında da kendisini göstermiş ve yeni medya araçları yaşamın tüm alanlarında etkisini hissettirmiştir. Yeni medya araçlarının bir temsilcisi olan sosyal medya platformları (X, Instagram, Facebook, Tik Tok, YouTube vs.) günümüzde toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçasını oluşturmuştur. Yeni dönemde ortaya çıkan bu kitle iletişim araçlarının işlevi, önemi ve etkileri birçok disiplinin yanı sıra sosyoloji tarafından da sorunsallaştırılarak incelenmektedir (Babacan, 2015: 11). 20. yüzyıla gelindiğinde iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte, iletişim sosyolojisi alanında yapılan çalışmalara ilgi artmış ve bu alanda birçok çalışma yapılmıştır. Özellikle yeni medya araçları vasıtasıyla dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olay ya da bilgi saniyeler içerisinde tüm dünyada dolaşıma girebilmektedir. Bu durum bir taraftan insanların hayatını kolaylaştırırken diğer taraftan birçok karmaşayı beraberinde getirmektedir.

Geleneksel medya teknolojileri olarak kabul edilen televizyon, radyo ve gazete karşısında insan yalnızca 'alıcı' ve edilgen konumdayken, yeni medya teknolojileri ile insanlar 'aktif' olarak kitle iletişiminin bir taşıyıcısı olmuştur. Bununla birlikte insanlar, sosyal paylaşım ağları aracılığıyla, düşüncelerini, fikirlerini, gördüklerini, yaptıklarını, yapmak istediklerini ve daha birçok şeyi özgürce ifade etme olanağına sahip olmuştur. İnternetin yarattığı bu 'özgür' ortam

toplumsal yaşamda birçok olumlu etkiye sahip olmakla beraber bazı olumsuz etkileri de beraberinde getirmiştir.

Covid-19 pandemisi iletişim alanında önemli gelişmelerin yaşandığı bir zaman diliminde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla iletişim teknolojilerinde yaşanan bu dönüşümler Covid-19 pandemisinde de etkisini göstermiştir. Covid-19 virüsünün Çin'de ortaya çıkmasına karşın gelişmiş ulaşım ve iletişim teknolojilerinin de etkisiyle, çok kısa bir süre içerisinde tüm dünyaya yayılmıştır. Başta sağlık alanı olmak üzere ekonomik, sosyal ve politik alanlarda küresel sorunlara neden olmuştur. Virüsün küresel dolaşımına ek olarak virüs hakkında ortaya atılan yanlış bilgiler toplumsal yaşamdaki belirsizliklerin ve karmaşaların daha da artmasına neden olmuştur. Covid-19'un ortaya çıktığı andan itibaren virüsle ilişkili çok sayıda yanlış bilgi dolaşıma sokulmuş ve insanlarda korku ve paniğe neden olmuştur. Örneğin, sürecin başında Covid-19'a yakalandığı iddia edilen insanların kriz geçirdiği videolar insanlarda ciddi bir korku yaratmış ve onları paniğe sürüklemiştir. Ancak sonrasında yapılan açıklamalarda söz konusu kriz geçiren insanların Covid-19'a yakalanan kişiler olmadığı belirtilmiştir. İlerleyen süreçlerde ise Covid-19'un yayılımı, tedavisi, aşısı ve yetkililerin açıklamalarına ilişkin birçok yanlış bilgi hızla yayılmıştır. Sosyal paylaşım ağları vasıtasıyla dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan yalan haberler ve yanlış bilgiler, saniyeler içerisinde dünyanın diğer yerlerine ulaşmış, çok sayıda etkileşim almış ve hatta insanları yanlış eylemlere dahi yönlendirmiştir.

Covid-19'un insan sağlığı ve bütün toplumsal yaşamı etkilemesi virüs hakkında merak edilen şeylerin hızla artmasını beraberinde getirmiştir. Çok sayıda insan virüsün nasıl ortaya çıktığı, nasıl yayılım gösterdiği, tedavisinin olup olmayacağı, tedavisinde kullanılan ilaçların içeriği, aşısının bulunup bulunulmayacağı ve aşı bulunduktan sonra aşının içeriğine dair birçok sorunun cevabını merak etmeye başlamıştır. Söz konusu soruların cevapları sürecin başında ciddi tartışmalara neden olmuştur.

İnsanların Covid-19 ile ilişkili bilinmeyenleri araştırması ve elde ettiği bilgileri doğrulamadan başkaları ile paylaşması pandemiyi daha da tehlikeli hale getirmiştir. WHO, artan yanlış bilgi yığınını infodemi olarak adlandırmıştır. İnfodemi en basit tabirle yanlış bilgi salgınıdır ve insanların ihtiyaç duydukları anda doğru bilgiye ulaşmaları önünde bir engel oluşturmaktadır (WHO, 2021).

WHO, Covid-19'a ilişkin infodeminin temelde virüsün nasıl ortaya çıktığı, nedeni, tedavisi ve yayılımıyla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca söz konusu infodemi kapsamındaki yalan haber ve yanlış bilgilerin hızlı bir biçimde dolaşıma girip özümsenmesinden dolayı insanların bakış açılarını değiştirme üzerinde etkili olduğuna dikkat çekilmiştir. İnfodeminin bu yoğun tesiri insanların hızlı karar almak durumunda olduğu zamanlarda onları daha fazla risk almaya yönlendirmiştir. Covid-19'a eşlik eden infodemi pandeminin daha şiddetli olmasını, daha fazla insana zarar vermesini ve küresel dünyanın erişimi ve sürdürülebilir olmasını tehlikeye atan ciddi tehditler oluşturmuştur (PAHO, 2020).

Bu çalışmanın temel amacı, Covid-19 pandemisinde ortaya çıkan infodemik bilginin toplum üzerindeki etkilerini anlamak ve çözümleyebilmektir.

Kitle iletişim araçlarından yayılan bilgilerin içeriğinin ne kadarının doğru ne kadarının güvenilir olduğu tartışmalı konular arasında yer almaktadır. Özellikle Covid-19 virüsünün tüm

dünyada etkili olması ve ölümcül olması nedeniyle, virüsle ilgili yayılan infodemik bilgi mevcut belirsizlik ortamında yaşanılan süreci olumsuz etkilemiştir. Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının içeriğinin insanlar üzerinde hangi yönde ve sıklıkta etkili olduğu, bu süreçte önemli bir fenomen haline gelmiştir.

Araştırma konuyla ilgili kitap, dergi, makale vb. yazılı kaynakların taranmasını ifade eden literatür taraması, kayıtlı metinlerin içerdiği mesajların analizini yapmada kullanılan niceliksel içerik analizi ve en yaygın tarama araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniği ile yapılmıştır.

Türkiye'de bu konuyla ilişkili olarak yapılan çalışmalar daha çok infodemik bilginin kaynağına yönelik olmuş ve anketin kapsadığı süreler kısıtlı olmuştur. Bu çalışmada ise yaklaşık iki yıllık bir sürede (24 Şubat 2020-18 Aralık 2021) Covid-19 pandemisiyle ilişkili ortaya çıkan infodemi, yapılan içerik analiziyle birlikte kapsamlı olarak ele alınmış ve söz konusu infodemiye ilişkin insanların düşünceleri araştırmacılar tarafından hazırlanan ölçek ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, araştırmanın kapsadığı süre ve yöntem açısından diğer çalışmalardan farklılık göstermesinden dolayı özgündür ve bu alanda bir boşluğu doldurması hedeflenmektedir.

Araştırma "Covid-19 pandemisinde ortaya çıkan infodemik bilgiden etkilenme düzeyi farklı parametrelere göre değişiklik gösterir" hipotezine dayanmaktadır. Bu genel hipotez, aşağıda sıralanan alt hipotezleri içermektedir.

1. İnfodemik bilgiden etkilenme durumu cinsiyete göre farklılık gösterir.
2. İnfodemik bilgiden etkilenme durumu Covid-19'a yakalananlara ve yakalanmayanlara göre farklılık gösterir.
3. İnfodemik bilgiden etkilenme durumu aşı olanlara ve olmayanlara göre farklılık gösterir.
4. İnfodemik bilgiden etkilenme durumu haber doğrulama platformlarından haberdar olanlara ve olmayanlara göre farklılık gösterir.
5. İnfodemik bilgiden etkilenme durumu yaşa göre farklılık gösterir.
6. İnfodemik bilgiden etkilenme durumu eğitim düzeyine göre farklılık gösterir.
7. İnfodemik bilgiden etkilenme durumu gelir seviyesine göre farklılık gösterir.
8. İnfodemik bilgiden etkilenme durumu mesleğe göre farklılık gösterir.
9. İnfodemik bilgiden etkilenme durumu yaşanılan yere göre farklılık gösterir.
10. İnfodemik bilgiden etkilenme durumu bilgi edinmede kullanılan kitle iletişim aracına göre farklılık gösterir.
11. İnfodemik bilgiden etkilenme durumu bilgi edinmede kullanılan sosyal paylaşım ağına göre farklılık gösterir.

Bu çalışmada kitle iletişim kuramlarını eklektik bir biçimde ele alan Melvin DeFleur'un Psikodinamik Kuramı temel alınmıştır. DeFleur kuramında, kitle iletişim araçları ile kullanıcılar arasında çift yönlü bir akış olduğunu, yanlış bilgiler karşısında insanın edilgen bir rolde olmadığı ve aksine etken bir rol üstlendiği ve bireysel farklılıklar, sosyo-demografik özellikler, toplumsal ilişkiler, kültürel normlar ve toplumsal kategorilerin mesajın içeriğinin farklı yorumlanmasında etkili olduğuna dikkat çekmiştir (DeFleur, 1984).

1. Covid-19 Pandemisi ve İnfodemi

21.yüzyıl 'enformasyon çağı', 'enformasyon toplumu', 'bilgi toplumu', 'teknoloji çağı', 'iletişim devrimi' gibi birbirine benzeyen birçok kavramla tanımlanmaktadır. Bu kavramlar, günümüz toplumunun içerisinde yaşadığı dönemin adlandırmasında kullanılan ve en çok tartışılan kavramlar arasındadır. Teknoloji ve iletişim alanında meydana gelen gelişmelerin ortak bir ürünü olan kitle iletişim araçları, daha öncesinde görülmemiş bir hızda yaşamın tüm alanlarını tesir altına almıştır. İletişimde köklü değişikliklerin yaşandığı bu dönemde kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki etkisi yeniden gün yüzüne çıkmıştır. İnternet temelinde gelişen yeni iletişim teknolojileri artık çok daha fazla insanın hayatında yer almakta ve dolayısıyla çok daha fazla insanın hayatını ilgilendirmektedir.

İletişim Çağının yanında günümüzü ifade etmek için kullanılan bir diğer kavram 'Kitleler Çağı'dır. Günümüzde kitle iletişim araçlarının da gücüyle kitlesel hareketler artık daha çok ses getirmekte ve daha etkili sonuçlar elde etmektedir. Özellikle sosyal medya uygulamaları vasıtasıyla artık kitlesel hareketler için fiili bir eyleme gerek duyulmamaktadır. Bunun yerine sosyal medyada yayımlanan bir söz, video ya da fotoğrafla 'sanal' eylemler ve dijital aktivizm gerçekleştirilmekte ve son derece de etkili olmaktadır.

Bauman'a göre "akışkanlık" ile birlikte küresel düzlemde yer alan her insan, bilgisayar ve internet bağlantılarıyla birlikte birbirlerine bağlanmıştır ve gündelik yaşamları da dâhil olmak üzere tüm yaşantıları ortak bir alandan beslenmektedir. Bu nedenle Amerika kıtasında meydana gelen bir olayın Asya kıtasında hissedilmesi kaçınılmazdır. Çok boyutlu iletişimin sahip olduğu bu özellik toplumsal yaşamı olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Yeni medya teknolojilerinin yarattığı çok boyutlu iletişimin olumsuz yönleri sosyal bilimciler tarafından birçok eleştiriye neden olmuştur (Bauman, 2003: 13-14).

Kılıçaslan yaptığı çalışmada Koronavirüs devam ederken ortaya atılan haberlerin tarafsızlığı ve objektifliği üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda New York Times ve China Daily gazetelerinde Koronavirüs haberlerinin eleştirel söylem analizini yapmıştır. Bu iki gazetenin seçilme nedeni ABD ve Çin arasında yaşanan Koronavirüs krizi olarak belirtilmiştir. Yazarın yaptığı çalışma sonucunda iki ülke arasında yaşanan siyasi çatışmaların koronavirüs haberlerinin verilişinde objektiflik ve tarafsızlık ilkelerinin ihlal edilmesine yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır (Kılıçaslan, 2020).

Günümüz dijital dünyasında internet bağlantısı olan cep telefonları ve sosyal medyaya artan küresel erişim infodemik bilginin yaygınlaşmasının yolunu açmıştır. İnsanların her gün bilgi üretip bunları dünyanın bir ucunda bulunan milyarlarca insana ulaştırma kolaylığı pandemiyi daha riskli bir boyuta taşımıştır. Sonuç olarak bu bilgilerin ne kadar kesin olduğunun bilinmemesi pandeminin daha kötü hale gelmesine neden olmuştur (PAHO, 2020).

Covid-19 başladığı tarihten itibaren kitle iletişim araçları üzerinden virüsle ilgili doğruluğu ya da yanlışlığı teyit edilemeyen yoğun bir bilgi akışı olmuştur ve tıpkı virüsün hızla yayılması gibi salgına dair bilgi yığını da günümüzde internet dünyasında yaygın kullanılan tabirle (*it goes viral*) virüs gibi yayılmıştır. Bu bilgilerden hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğuyla ilgili belirsizlik ve bu belirsizliği giderici teyit mekanizmalarının hiç olmaması veya yetersizliği veyahut da sosyal medya kullanıcılarının teyide başvurmadan her türlü bilgiyi

yaymaları sonraki süreçte dünya için ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Covid-19'un insanlarda uyandırdığı merak onları bilgi arayışına itmiştir. Bu nedenle insanlar için başlangıçta bilginin kaynağı, kimin söylediği, hangi bilimsel verilere dayandığı ve neden sonuç ilişkisi gibi teyit etme davranışları geri planda kalmıştır. Medyada yer alan doğruluğu kanıtlanmamış bilgiler insanların yanlış eylemlere yönlendirilmesine neden olmuş ve bu durum tehlikeli bir boyuta ulaşmıştır.

Aydın, Türkiye'de koronavirüsün ilk ortaya çıktığı tarih olarak kabul edilen 11 Mart'ı başlangıç alarak bir haftalık sürede (11-18 Mart 2020) ortaya çıkan iddiaları incelemiş ve haberlerin doğruluğunu tespit etmek için Teyit.org'un verilerinden faydalanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sosyal medyada dolaşıma sokulan iddialara bakıldığında 14 tanesinin yanlış, yalnızca bir haberin ise karma olduğu tespit etmiştir (Aydın, 2020).

Covid-19 pandemisinde kitlesel olarak yayılan yanlış bilgiler insanların ihtiyaç duydukları anda doğru bilgiye ulaşmalarını zorlaştırmıştır. WHO Genel Sekreteri Covid-19 ile ilgili artan yanlış bilgi salgınının virüs kadar tehlikeli olduğunu belirterek "Biz yalnızca virüsle savaşmıyoruz aynı zamanda giderek artan bir yanlış bilgi salgınına karşı da savaşıyoruz" demiştir (WHO, 2020).

Covid-19 pandemi süreci içerisinde insanlar doğru bilgi elde edebilmek için lider ya da uzman arayışına girmiştir. Bu liderler kimi zaman hükümet yetkilisi, kimi zaman akademik uzman, kimi zaman işveren/CEO, kimi zaman dini liderler olmuştur. Ancak araştırma sonuçlarına göre, doğru olanı yapma konusunda takip edilen toplumsal liderlerin hiçbirine güven duyulmamış ve hepsinin güven puanında düşüş olduğu tespit edilmiştir (Edelman Trust Barometer, 2021)

Edelman Güven Barometresi Küresel Raporu'na (2021) göre, dünya 2021 yılında Covid-19 ve ekonomik kriz ile mücadelesinde, yanlış bilgi salgını ve güvensizlikle karşı karşıya kalmıştır. Covid-19 pandemisinde milyonları aşan can kaybı ve Büyük Buhran'a eşdeğer ekonomik krize eşlik eden işsizlik, dünya çapında güven erozyonunu hızlandırmıştır. Covid-19 virüsüne karşı mücadele için dünyanın dört bir yanında bulunan ülkeler hükümete güven duymayı tercih etmiştir. Ancak Covid-19'un başından itibaren günümüze kadarki süreç içerisinde bu güven küresel bazda %8 puan düşüş göstermiştir. Özellikle sosyal medyaya duyulan güven bu dönemde ciddi bir düşüş yaşarken geleneksel medya araçları da bu güven düşüşünden etkilenmiştir. Giderek artan yanlış bilgi ve güvensizlik dalgası insanların Covid-19 aşısı hakkında şüphe ve tereddüt duymalarına neden olmuştur. Rapora göre, Covid-19 pandemisinde farklı kaynakları tarayıp yeterli bilgi kaynağına sahip olan insanların aşının ilk elde edildiği yıl içerisinde yaptırma isteğinin, yeterli bilgi kaynağına sahip olmayanlara oranla önemli ölçüde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Dünyada 46 ülkeden haber tüketicilerinin katılımıyla hazırlanan 2021 Dijital Haber Raporu'na göre, yanlış bilgiye karşı duyulan endişe 2021 yılında bir önceki yıla göre %2 artarak %58 olmuştur. Yanlış bilgiyle karşılaştığını düşünen katılımcıların %54'ü Covid-19 hakkında yanlış bilgiye maruz kaldıklarını belirtmiştir. Yanlış bilgileri yaymada kaynak olarak siyasi isimler ve facebook ön plana çıkmıştır. Covid-19 ile ilgili infodemik bilgilerin en yüksek kaynağı %29 ile politikacılar olarak saptanmıştır. Doğrulama platformlarınca tespit edilen verilere göre, Brezilya Devlet Başkanı salgın döneminde yaklaşık 900 yanlış bilgi yayarak %41

ile en yüksek orana sahip olmuştur (Özgür, 2021). Öte yandan bu süreçte sadece siyasetçiler değil sosyal medyada çok takip edilen ilaç şirketleri, tıp, beslenme vb. alanlardaki uzmanlar, çeşitli ulus-devletlerin bürokratları, komplo teorisyenleri gibi birçok farklı aktör bu yanlış bilgileri yayarak infodeminin etkisinin büyümesine yol açmışlardır (Bölükbaşı, 2021:12).

Akyüz Türkiye'de Covid-19'un ilk beş ayında dolaşıma giren sahte haberler üzerine yaptığı çalışmada, şüpheli içerikleri üreten ya da yayan aktörlerin dağılımını incelemiş ve söz konusu içerikleri üretenlerin büyük ölçüde (%66) sıradan sosyal medya kullanıcılarının olduğunu; ünlüler, politikacılar ya da kurumların aktör olarak içinde yer aldığı yanlış bilgilerin oranının ise %24 olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca sosyal medyanın kaynaklık ettiği yanlış bilgi toplam içinde %69 olarak belirlenirken, geleneksel medyanın da kayda değer ölçüde (%31) yanlış bilginin yaygınlaşmasına neden olduğu görülmüştür (Akyüz, 2020).

Kitle iletişim araçlarında sunulan bilginin, hangi kaynaktan kimler tarafından verildiği kişisel düşüncenin oluşması üzerinde oldukça önemlidir. Örneğin 2009 yılında ortaya çıkan ve tüm dünyayı sardığı iddia edilen domuz gribi salgını sırasında Türkiye'de, Sağlık Bakanı'nın salgına karşı aşı olun açıklamasından sonra hastanelerde aşı izdihamları görülürken Başbakan'ın "Ben aşı olmayacağım" açıklamasından sonra kafaların karışmaya başladığı, halkın aşıya karşı daha temkinli yaklaştığı, uzmanların da daha önce tereddütsüzce verdikleri tehlikeyi işaret eden demeçlerinin yerini tereddütlü açıklamaların aldığı gözlemlenmiştir (Güngör, 2011: 78).

Covid-19 ile ilgili yanlış bilgi yayan sosyal platformlar arasında en büyük kaygıyı %28 ile facebook uyandırırken, sırasıyla %17 ile haber siteleri ve uygulamaları, %15 ile WhatsApp ve diğer mesajlaşma uygulamaları, %7 ile arama motorları, %6 ile X ve yine %6 ile YouTube'un kaygı uyandırdığı tespit edilmiştir. Haber tüketimi için sosyal medyayı kullananların özellikle genç ve düşük eğitim düzeyine sahip kullanıcılar olduğu tespit edilen bir başka olgu olmuştur. Sosyal medya platformlarını haber tüketimi için kullananların en çok tercih ettiği platformlar X ve Facebook olurken, TikTok, Snapchat ve Instagram gibi sosyal paylaşım ağlarında haber tüketiminin influencerlar ve alternatif profiller aracılığı ile sürdürüldüğü tespit edilmiştir (Özgür, 2021).

Raporun Türkiye verilerine göre, 2020 yılında Türkiye'de %55 olan haberlere olan güven 2021 yılında 14 puanlık düşüşle %41'e gerilemiştir. Sosyal medyadaki haberlere güven %51'den %36'ya gerilerken, basılı yayınlara başvuranların oranı %42'den %30'a gerilemiştir (Özgür, 2021).

Yapılan araştırmalar da göstermektedir ki Covid-19 pandemisinde ortaya çıkan infodemik bilgiler pandeminin etkilerini daha ciddi ve tehlikeli bir boyuta ulaştırmıştır. Kaynağı ve ne niyetle ortaya atıldığı bilinmeyen infodemik bilgiler insanların endişelerinin artmasına neden olmuş ve kimi zaman yanlış eylemlere yönlendirmiştir.

İnfodemik bilginin insanlar üzerinde nasıl etki ettiği tam olarak ortaya koyulamasa da infodemiyi önlemek için yapılan çalışmaların hastalığın seyrini olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. Doğu Anglia Üniversitesi Şubat 2020'de yaptığı araştırmada, yanlış bilginin yayılmasının hastalığın seyrini nasıl etkilediğini analiz etmiştir. Araştırma bulguları

göstermektedir ki sahte haber paylaşan insanları durdurmak için yapılan başarılı çabalar, insanların hayatını kurtarmaya yardımcı olmaktadır (Geçer, 2020: 219).

Lovari, Covid-19 ile ilgili yanlış bilgilerin hızla yayılmasına karşın İtalya Sağlık Bakanlığı'nın resmi Facebook sayfası ile anlaşarak yanlış bilginin yayılmasını azaltmak ve çevrimiçi kamuoyuna güncellemeler sunması üzerine bir makale yazmıştır. Çalışmasında Sağlık Bakanlığı'nın aldığı önlemlerin infodemik bilgiyle başa çıkmada, resmi kaynakların görünürlüğünü arttırmakta ve vatandaşlarla yeniden bağlantı kurularak güvenilirliği yeniden sağlamada faydalı olduğunu belirtmiştir (Lovari, 2020). Bu bağlamda Scott, yanlış bilgiyle mücadelede, uzmanların ve sağlık çalışanlarının yararsız mitleri etkisizleştirmede etkin rol oynayabileceğine vurgu yapmıştır (Scott, 2021).

İnfodemi okuryazarlığının önemini ortaya koymayı amaçlayan 'İnfodemi Okuryazarlığının Önemi ve Salgın İletişimi Yönetimindeki Rolü Üzerine Argümantatif Bir Yaklaşım' başlıklı çalışmada, argümantatif araştırma metodu uygulanmış ve elde edilen sonuçlarda; infodemi okuryazarlığının infodemi ile mücadelede, salgınları kontrol altına almada, halk sağlığının korunması ve geliştirilmesinde, salgın süreçlerinde yaşanan psikolojik zorluklarla, ayrımcılıkla ve damgalanma ile mücadele etmede, bilgi düzensizliklerinden korunmada, doğru bilgi kaynaklarına ulaşmada, bilgiyi teyit etmede, sosyal mobilizasyon ve toplumsal katılımının arttırılmasında önemli roller üstlendiği tespit edilmiştir (Çağlayan ve Paşalı Taşoğlu, 2024). Rodrigues ve Xu, dünyanın en kalabalık ülkelerinden olan Çin ve Hindistan'da, Covid-19 pandemisinde ortaya çıkan infodemik bilgi ile mücadele için hükümetlerin aldıkları önlemler üzerine çalışma yapmıştır. Alınan önlemler arasında, Covid-19'a karşı kamu uyarıları yayınlamak, reklam kampanyaları düzenlemek, basın toplantıları yapmak ve yanlış ve yanıltıcı bilginin yayılmasıyla mücadele etmek için cezalandırıcı düzenlemeler getirmek yer almaktadır (Rodrigues ve Xu, 2020). Ayrıca Covid-19 pandemisi tarihteki ilk post-truth dönemi pandemisi olduğu için sağlık yönetiminin etkin bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla güvenilir bilimsel bilginin yayılacağı etkin bir bilgi yönetim ağının kurulması kritik önemi haiz olmuştur. Zira post-truth çağında kullanıcı ve içerik üretici sayısı giderek artan siber alanlar yanlış bilginin yayılması için adeta bir fidelik işlevi görmüştür (Bölükbaşı ve Mohammed, 2020). Nitekim dünyada ve Türkiye'de siber alanda yaygınlaşan bu yanlış bilgilere karşı bakanlıklar başta olmak üzere sağlık otoriteleri ürettikleri kamuoyunu bilgilendirici içeriklerle etkin bir sağlık yönetim ağı kurmaya çalışmışlardır (Kıran ve Bölükbaşı, 2021).

İnfodemi kavramı Covid-19 ile birlikte oraya çıkmış bir kavram olsa da salgın dönemlerinde ortaya çıkan 'yanlış bilgi salgını' yeni bir durum değildir. Geçmişte, Domuz Gribi olarak adlandırılan H1N1 gribiyle ilgili yaşanan süreç Covid-19 virüsünde yaşananlarla benzerlik göstermektedir.

Ganascıa H1N1 salgını sürecinde yaşananları Fransa örneği üzerinden şu şekilde aktarmıştır: Grip salgınının ilk nerede ortaya çıktığıyla ilgili tartışmalar devam etmekle birlikte Nisan 2009'da Meksika'da ortaya çıktığı kabul edilmiştir. Ortaya çıktıktan çok kısa süre sonra tüm dünyayı etkisi altına almıştır. WHO güçlü bir uyarıda bulunduktan sonra ilk ciddi önlemler alınmıştır. Bunlar arasında okullara kısa süreliğine ara verilmesi, sağlık hizmetlerinin acil olmayan durumlar dışında azaltılması vb. uygulamalar vardır. Bunun yanı sıra alınan siyasi

kararlar ve aşı çalışmaları için duyurular yapılmaya devam edilmiştir. Sonrasında farklı eczacılık şirketleri tarafından üretilen ve onaylanan aşılar ülke içerisinde hızla dağıtıma çıkarılmıştır. Siyasiler ve uzmanlar tarafından nüfusun tamamının aşılanmasına karar verilirken aşı zorunlu hale getirilmemiştir. Çeşitli bölgelerde aşılanmanın sağlanması için özel merkezler oluşturulmuştur. Nüfusun aşılanması ilkesi uzmanların birçoğu tarafından kabul görürken kimi hekimler ve sağlık personeli aşının sonraki süreçteki etkilerinin bilinmemesinden dolayı aşıyı tehlikeli bularak, aşılanmaya karşı çıkmıştır. Sonuçta ise aşılanma planı başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Ganascıa, 2016: 201).

Fransa'da yaşanan bu süreç diğer dünya ülkelerinde de benzer bir biçimde seyretmiştir. Domuz gribi salgınında yaşananlar hakkında yapılan çalışmalar ortaya koymuştur ki, uzmanların medikal tavsiyelerinin çok azı dikkate alınırken, hastane hemşireleri, pratisyen hekimler ve diğer sosyal grupların negatif tavsiyeleri yaygınlaşmıştır. Bu noktada, eskiden sıkça kabul gören, toplumsal bir olay-olgu karşısında akademisyenlerin bilgisine başvurma geleneği, yerini gittikçe daha etkili hale gelen yetkili olmayan gruplara doğrulatmak zorunda olmaları çok yeni bir fenomene bırakmıştır (Ganascıa, 2016: 202).

H1N1 gribinde de karşımıza çıktığı biçimde pratisyen hekimler ve hemşireler, akademisyenler tarafından verilen enformasyonu bulanıklaştırmaya çalışmış ve nitekim başarılı da olmuşlardır. Bugün kitle iletişim araçlarının da etkisiyle, Covid-19 pandemisinde yaşananlar geçmişte yaşananlarla benzerlik göstermektedir. Kitle iletişim araçlarının bu etkisi oldukça yenidir ve yeni sorular ve sorunlar ortaya koymaktadır.

2. Araştırmanın Metodolojisi

2.1. Araştırma Yaklaşımının Doğası

Araştırma konuyla ilgili kitap, dergi, makale vb. yazılı kaynakların taranmasını ifade eden literatür taraması, kayıtlı metinlerin içerdiği mesajların analizini yapmada kullanılan niceliksel içerik analizi ve en yaygın tarama araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniği ile yapılmıştır.

Literatür taraması yapılırken, Covid-19 pandemi sürecinde ortaya çıkan infodemik bilgi ve kitle iletişim araçlarıyla ilişkisine dair yapılan yerli ve yabancı bilimsel araştırmalardan azami ölçüde yararlanılmaya çalışılmıştır.

İçerik analizi, yazılı belgelerde ya da diğer iletişim ortamlarında (kitap, gazete veya dergi makaleleri, reklamlar, söylevler, resmi belgeler, filmler, fotoğraflar, şarkı sözleri vs.) yer alan içeriği inceleme tekniğidir. Niceliksel içerik analizinde metinde yer alan sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler veya temaların içeriğinin sayısal betimlemesini oluşturmak için objektif ve sistematik sayma ve kaydetme prosedürleri kullanılır (Neuman, 2006: 67, 466). Bu yöntem doğrultusunda; Türkiye'de bulunan üç doğrulama platformunun internet sitelerinde yaptıkları analizler incelenerek niceliksel içerik analizi yapılmıştır.

Tarama araştırmasında araştırmacılar, insanların inançlarını, tavırlarını ya da fikirlerini öğrenmek için anketler ya da görüşmelerden faydalanırlar. Bu araştırmalarda çok sayıda insanın geçmişi, davranışları, inançları, düşünceleri ya da tavırları ile ilişkili bilgi edinmek için yazılı bir anket formu ya da resmi görüşme kullanırlar. Bu araştırmada tarama araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniğinden faydalanılmıştır (Neuman, 2006: 66).

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma öncesi örneklem büyüklüğünü belirlemek için güç analizi yapılmış ve anket araştırmasına minimum 384 gönüllünün katılmasının yeterli olacağı tespit edilmiştir. Araştırmaya 400 gönüllü katılmış olup, örneklem büyüklüğünün belirlenmesi için çalışma öncesi 0,05 anlamlılık seviyesinde (%95 güven aralığı ile) yapılan güç analizi sonucunda belirlenen minimum sayıdan daha fazla katılımcıya ulaşılmıştır.

2.3. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri ve Uygulanması

Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden olan tarama araştırması ve niceliksel içerik analizi birlikte kullanılmıştır. İçerik analizi, 24 Şubat 2020-18 Aralık 2021 tarihleri arasında Covid-19 pandemisiyle ilişkili olarak ortaya çıkan infodemiyi kapsamakta ve Teyit, Evrim Ağacı ve Malumatfuruş doğrulama platformlarının internet sitelerinde yayınladıkları Covid-19 konulu doğruluk kontrolü incelemeleri üzerinden sayısallaştırılmış ve kategorilere ayrılmıştır. İnceleme konuları belirlenirken yazar tarafından hazırlanan form kullanılmıştır. Yanlış bilgi türleriyle ilgili kodlama ise yazarın yayınladığı biçimde 'Yanlış', 'Doğru', 'Karma' ve 'Sonuçlandırılamadı' olarak değerlendirilmiştir. Sınıflandırma sistemi oluşturulurken doğrulama platformları tarafından yayınlanan analizlerin benzer ve farklı yönleri, bilgilerin özelliklerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak biçimde ortaya koyulmuş ve sınıflandırma yapılmıştır. Doğruluk kontrolü incelemeleri platformların internet sitelerinden alınarak yapılmıştır. İçerik analizi sonucu elde edilen infodemik bilgiler kategorilere ayrılarak alt boyutlar belirlenmiş ve "Covid-19 Pandemisinde İnfodemi Ölçeği" başlıklı bir ölçek oluşturulmuştur.

Tarama araştırması aşamasında ise Covid-19 pandemi sürecine ilişkin ortaya çıkan infodemik bilgileri içeren anket soruları oluşturulmuş ve toplumda yer alan farklı sosyo-demografik özelliklere sahip kişilere uygulanmıştır. Anket formunda katılımcıların Covid-19 pandemi sürecinde ortaya çıkan infodemik bilgilerle ilgili düşünce ve davranışlarını tespit etmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Araştırma anket formu genel anlamda, 8 ana bölüm ve detayda 57 sorudan oluşmaktadır. Bu anket formunun hazırlanması 5 ay sürmüştür. Hazırlanan anket formu Google Formlar aracılığıyla oluşturulmuş ve veriler gönderilen bağlantılar aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmada anket soruları oluşturulurken, doğrulama platformlarının yaptığı analizlerin hepsini sormak verimli sonuç almak açısından uzun ve sıkıcı olacağı için, analizler benzer özelliklerine göre sınıflandırılarak sorular oluşturulmuştur.

Araştırmanın uygulanma sürecinde, araştırmayı kabul eden kişilere, öncelikli olarak kişilerin pandemi sürecinde kullandığı kitle iletişim araçlarını ve kullanılan araçlara ilişkin görüşlerini tespit edebilmek için araştırmanın birinci bölümünde yer alan sorular sorulmuştur. Anketin birinci bölümünde 14 tane soru yer almaktadır. Katılımcının cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, meslek ve yaşadığı yer soruları sorulmuştur. Daha sonra Covid-19'a yakalanıp yakalanmadığı sorusu ve Covid-19 aşısı olup olmadığı ve eğer olduysa hangi aşıyı olduğu sorulmuştur. Ardından pandemi sürecinde bilgi edinirken hangi kaynakları ne sıklıkta kullandığı, bu kaynaklar arasında yer alan kitle iletişim araçlarından hangisini en çok kullandığı ve ayrıca sosyal paylaşım ağlarından en çok hangisini kullandığı soruları sorulmuştur. Bu soruları takiben bu süreçte kullandığı araçlara ne kadar güvendikleri ve ne sıklıkla doğruluk kontrolü yaptıkları soruları sorulmuştur. Son olarak ise Türkiye'de yer alan doğruluk kontrol

platformlarından haberdar olma durumları ve hangi platformları bildikleri soruları sorularak araştırmanın birinci bölümü tamamlanmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde araştırmacılar tarafından oluşturulmuş "Covid-19 Pandemisinde İnfodemi Ölçeği uygulanmıştır. Ölçek, "Kesinlikle katılmıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Katılıyorum, Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde 5'li likert tipinde, 9 boyutta ve toplamda 36 maddeden oluşmaktadır. Boyutların ölçekte dağılımı; 1, 2 ve 3. maddeler Covid-19'un yayılımına ilişkin bilgiler boyutunu, 4, 5 ve 6. maddeler Covid-19'un yayılımında kaynak olarak belirtilen durumlara ilişkin bilgiler boyutunu, 7, 8, 9, 10 ve 11. maddeler Covid-19 tedavisiyle İlişkili bilgiler boyutunu, 12 ve 13. maddeler Covid-19'a karşı koruyuculuk sağlayan maddelerle ilişkili bilgiler boyutunu, 14 ve 15. maddeler sağlığa zararlı maddelerin pandemi sürecinde kullanımına ilişkin bilgiler boyutunu, 16, 17 ve 18. maddeler Covid-19 vaka sayılarıyla ilişkili bilgiler boyutunu, 19, 20, 21 ve 22. maddeler Covid-19 pandemisinde yetkililerin açıklamalarıyla ilgili bilgiler boyutunu, 23, 24 ve 25. maddeler Covid-19'un kökenine ilişkin bilgiler boyutunu ve 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35 ve 36. maddeler Covid-19 aşısıyla ilişkili bilgiler boyutunu oluşturmaktadır.

Pandemi sürecinde ortaya çıkan infodemik bilgilerle kitle iletişim araçları arasındaki ilişkiyi ölçen bu anket formu, örnek bireylerin verdiği cevaplar doğrultusunda araştırmanın uygulamalı bölümünü oluşturmuştur. Anket formu uygulanmaya başlamadan önce 20 tane ön anket uygulanmıştır. Ön anket uygulanmasında tespit edilen belirsizlikler giderilmiş ve bazı sorulara eklemeler yapılmış bazı sorular ise anketten çıkarılmıştır. Ancak 65 yaş üzerindeki katılımcılara internet üzerinden ulaşım sağlanamadığı için 65 yaş üzerindeki kişilerle anket yüz yüze yapılmıştır.

Araştırma pandemi döneminde yapıldığı için veri toplamada 'Google Forms' programından faydalanılmış ve veriler internet ortamında toplanmıştır. Çeşitli sosyal medya platformları kullanılarak katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden 400 katılımcı ile birlikte çalışma tamamlanmıştır.

2.4. Araştırma Verilerinin Analizi

Verilerin analizinde ilk adımda üç haber doğrulama platformunda yer alan Covid-19 ile ilişkili haberler taranarak 'Doğru', 'Yanlış', 'Karma' ve 'Sonuçlandırılamadı' olarak değerlendirilmiştir. Ardından infodemik olan haberler başlıklandırılarak alt kategoriler oluşturulmuştur. İnfodemik bilginin hangi konularda ne sıklıkta ortaya çıktığı tespit edilerek içerik analizi tamamlanmıştır.

Ölçek, 400 katılımcıya uygulanmış ve verilerin çözümlenmesinde JASP 0.16.2.0 paket programı kullanılmıştır. Katılımcılara ait demografik bilgiler, yüzdelik ve frekans yardımıyla hesaplanmıştır. Araştırmada verilerin analizinde, elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini test etmek için Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk değerlerine bakılmış ve elde edilen değerlerin $p<0,05$ olduğu için verilerin normal dağılım göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın alt amaçlarına uygun olarak istatiksel çözümlemelerde değişkenler arasındaki ilişkilerin tespit edilmesinde Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis-H testinden yararlanılmıştır. Ayrıca Kruskal-Wallis-H testinde anlamlı farklılık bulunduğunda bu farklılığın

hangi gruplar arasında oluştuğunu görebilmek için Post Hoc (Tamhane's T2) testi yapılmıştır. Sonuçlar frekans ve çapraz tablolar halinde sunulmuştur.

2.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Covid-19 Pandemisinde İnfodemi Ölçeği (CPİÖ) toplamda 43 maddeden oluşmaktadır. Anketin güvenilirliğini hesaplamak amacı ile iç tutarlılık katsayısı olan "Cronbach Alpha" 0,92 olarak hesaplanmıştır. Yapı geçerliliğinin kontrolü için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış ve (KMO=0,901) olarak tespit edilmiştir.

CPİÖ faktör analizi değerlendirmesinde faktör yüklerinin 0,50'den yüksek olmasına ve açıklanan varyansın %50'den büyük olmasına dikkat edilmiştir. Bu nedenle anketin 5, 12, 21, 22, 23, 30 ve 33'üncü maddeleri anketin güvenilirliğini olumsuz etkilediğinden faktör analizine dahil edilmemiştir.

Faktörleri belirleme aşamasında faktörlerin öz değerlerinin 1'den büyük olması dikkate alınmıştır. Ankette kullanılan tutum ölçeği daha önce kullanılıp test edilmediğinden başlangıçta 7 faktör belirlenmiştir. Ancak yapılan faktör analizi sonucunda 9 faktör olduğu ve bazı maddelerin faktör yüklerinin başlangıçta belirlenen faktörlerin dışında olduğu gözlenmiş ve iki faktör daha ankete eklenerek faktörler yeniden düzenlenmiştir.

Sonuç olarak yapılan "Rotated Component Matrix" testinde toplamda 9 faktör ve 36 madde yer almıştır. Buna göre; yapılan Barlett testi sonucunda ise "p=0,00<0,05" olduğundan faktörler arasında ilişki olduğu ve test sonucunda "KMO=0,88>0,60" olduğundan örnek büyüklüğünün faktör analizi uygulaması için yeterli olduğu tespit edilmiştir.

Ölçeğin Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı 0,89 olarak hesaplanmıştır.

2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Etik

Araştırma kapsamında, üç doğrulama platformunda Covid-19 pandemisiyle ilgili yer alan bilgiler incelenmiştir. Yapılan içerik analizi, 24 Şubat 2020 ve 18 Aralık 2021 tarihleri ile sınırlandırılmıştır. İçerik analizi yapılan Teyit, Evrim Ağacı ve Malumatfuruş teyit platformlarının Covid-19 konulu analizleri yapmaya başladıkları tarihler karşılaştırılarak bu tarihler ele alınmıştır. Araştırmaya yönelik karşılaşılan sorunlardan hareketle araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

Ankette sorulan sorular, Covid-19 salgını ile ilgili bilgilerin dolaşıma sokulduğu tarihten itibaren ele alınmıştır. Bu nedenle katılımcıların sorulan infodemik bilgileri hatırlamama ya da zaman içerisinde doğrusunu öğrenmiş olmaları ankete verilen cevapların geçerliliği açısından olumsuz etki etme olasılığına sahiptir.

Araştırmada uygulanan anket, internet ortamında oluşturulmuş ve veriler internet ortamından elde edilmiştir. Bu nedenle okur-yazar olmayan ve akıllı telefon kullanmayan katılımcılar araştırma kapsamı dışında kalmıştır.

Araştırmaya yönelik etik kurul onayı, Ordu Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul'undan 02.03.2022 tarih ve 2022-33 sayılı karar ile alınmıştır.

3. Araştırmanın Bulguları

3.1. İçerik Analizi Bulguları

Araştırma kapsamında yapılan içerik analizine göre Teyit, Evrim Ağacı ve Malumatfuruş'un söz konusu tarih aralığında, Covid-19 ile ilişkili toplamda 533 içerik ürettiği tespit edilmiştir. Teyit doğrulama platformu incelediği 288 içeriği; 267'sini 'yanlış', 12'sini 'karma' ve 5'ini 'sonuçlandırılamadı' olarak sınıflandırmıştır. Evrim Ağacı doğrulama platformu 'soru-cevap' ve 'gerçek mi?' başlıkları altında 110 infodemik bilgiyi incelemiştir. Malumatfuruş doğrulama platformu ise yaptığı 135 içeriğin; 132'sini 'yanlış', 2'sini 'doğru' ve 1'ini 'karma' olarak değerlendirmiştir. Sonuçta üç doğrulama platformunun Covid-19 ile ilişkili yaptığı 533 içerikten 499'unun infodemik bilgi olarak tespit edildiği görülmektedir.

Akyüz'ün 'Covid-19 Salgını Döneminde Türkiye'de Dolaşıma Giren Sahte Haberler' başlıklı çalışmasında da çalışmamıza benzer sonuçlar elde edilmiştir. Akyüz yaptığı çalışmada Türkiye'de faaliyette olan Teyit.org, Malumatfuruş ve Doğruluğu Ne? haber doğrulama platformlarının salgının ilk beş ayında yayınladığı doğruluk kontrolü yayınlarını incelemiştir. Yaptığı içerik analizi sonucunda doğrulama platformlarında yer alan Koronavirüs ile ilişkili içeriklerin %94'ünün yanlış olarak işaretlendiğini, yüzde ikisinin doğru, yüzde üçünün ise kısmen doğru olduğunu belirlemiştir (Akyüz, 2020).

Covid-19 pandemi süreci geleneksel ve yeni medyada virüsle ilişkili infodemik bilginin fazlaca ve sıklıkla paylaşıldığı bir dönem olmuştur. Sürecin başında virüse yakalanan insanların kriz geçirdiği ve başkalarına saldırdığı iddia edilen video ve fotoğraflar dolaşıma girmiş ve bunlar insanların panik ve endişeye kapılmalarına neden olmuştur. Ancak bir süre sonra söz konusu videoların Covid-19 dönemine ait olmadığı, farklı hastalıklar nedeni ile kriz geçiren insanlara ait olduğu ortaya çıkmıştır. Virüsün neredeyse tüm dünyada görüldüğü ve küresel sağlık krizinin ortaya çıktığı dönemdeyse virüsün tedavisinin olmadığı ve virüsün nüfusu azaltmak için insan eliyle oluşturulduğuna dair komplo teorileri ağırlıkta olmuş ve insanların ümitsizliğe kapılmalarına neden olmuştur. Covid-19 aşıları ortaya çıktığı andan itibaren ise aşıların içeriğine dair birçok yanlış bilgi ortaya çıkmış ve aşı kararsızlığına neden olmuştur. Bu örneklerin yanı sıra daha birçok yanlış bilgi bu süreçte ortaya çıkmış ve insanlar bunlardan olumsuz yönde etkilenmiştir.

Tablo 1: Covid-19 ile İlgili İncelen İçerik Analizi Sayısı

Doğrulama Platformu	**N**
Teyit	288
Evrim Ağacı	110
Malumatfuruş	135
Toplam	**533**

3.2. Nicel Araştırma Bulguları

Covid-19 pandemisinde ortaya çıkan infodemik bilginin bazı değişkenler ile arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için Mann-Whitney U Testi, Kruskal Wallis-H ve Tamhane T2 testleri uygulanmıştır. Nicel araştırmada anlamlı farklılığın bulunmadığı başlıklarda tablolara yer verilmemiştir.

Tablo 2: Covid-19 Pandemisinde Ortaya Çıkan İnfodemi

		Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Covid-19'un Yayılmasına İlişkin İnfodemi	Virüs Uygun Yüzeylerde 12 Saat Yaşayabilir ve İnsanlar Enfekte Olabilir	36	9	157	39,3	102	25,5	73	18,2	32	8
	Evcil Hayvanlardan Virüs Bulaşır	13	3,2	72	18	91	22,7	133	33,3	91	22,8
	Virüs gıdalar (ekmek, elma, market ürünleri vs.) vasıtasıyla insanlara bulaşır	32	8	150	37,5	79	19,7	96	24	43	10,8
Covid-19'un Yayılmasında Kaynak Olarak Belirtilen Durumlara İlişkin İnfodemi	Virüs çocuklar için risk oluşturmaz	9	2,3	31	7,7	54	13,5	143	35,7	163	40,8
	Aseptomatik kişiler virüsü yaymaz	10	2,5	21	5,2	71	17,8	125	31,2	173	43,3
	Sosyal mesafe virüsten korunmada etkili değildir	14	3,5	24	6	38	9,5	160	40	164	41
Covid-19 İnfodemisiyle İlişkili İnfodemi	Virüs tedavisinde kullanılan ilaçlar virüsün etkisinin daha çok ağırlaşmasına neden olur	36	9	63	15,8	122	30,5	113	28,2	66	16,5
	Uzun süreli maske kullanmak vücudun oksijen seviyesini düşürür ve oksijen yetmezliğine sebep olur	84	21	149	37,2	66	16,5	68	17	33	8,3
	Virüsü tespit etmek için kullanılan sürüntü çubukları beyin zarına zarar vermektedir	16	4	28	7	125	31,2	121	30,3	110	27,5
	Virüsün tedavisinde kullanılan ilaçların son kullanma tarihi geçmiştir	13	3,2	36	9	105	26,3	133	33,2	113	28,3
	Maske kullanmak akciğerlerde iltihaplanmaya ve kansere neden olur	11	2,8	40	10	106	26,5	135	33,7	108	27
Covid-19'a karşı koruyuculuk sağlayan maddelerle ilişkili infodemi	Probiyotik besinler virüsün etkisinin azaltılmasında etkilidir	65	16,2	158	39,5	108	27	44	11	25	6,3
	Alkali gıdalar virüsün etkisinin azaltılmasında etkilidir	51	12,8	155	38,7	117	29,3	50	12,5	27	6,7

Tablo 2 Devamı

Sağlığa Zararlı Maddelerin Kullanımına İlişkin İnfodemi	Sigara içenlerin virüse yakalanma riski daha azdır	11	2,8	27	6,7	58	14,5	115	28,7	189	47,3
	Alkol kullanmak virüsten korunmada etkilidir	10	2,5	19	4,7	47	11,8	108	27	216	54
Covid-19 Vaka Sayılarıyla İlişkili İnfodemi	Türkiye'de virüsün ilk görüldüğü tarih açıklanandan daha erkendir, ilk vaka gizlenmiştir	62	15,5	108	27	91	22,7	82	20,5	57	14,3
	Covid-19 test kitleri yüksek oranda yanlış sonuçlar vermektedir	31	7,8	80	20	144	36	110	27,5	35	8,7
	Virüsle ilgili açıklanan vaka sayıları gerçeği yansıtmamaktadır	64	16	80	20	130	32,5	76	19	50	12,5
Pandemi Sürecinde Yetkililerin Açıklamalarıyla İlişkili İnfodemi	Türkiye dışındaki ülkelerde Covid-19 aşıları ücretlidir	19	4,7	46	11,5	162	40,5	109	27,3	64	16
	Uğur Şahin aşıların işe yaramadığını açıklamıştır	9	2,2	10	2,5	138	34,5	147	36,8	96	24
	WHO iki doz aşı olanların maske kullanmasına gerek olmadığını açıklamıştır	17	4,2	49	12,3	149	37,3	116	29	69	17,2
	Uygulanmakta olan Covid-19 aşılarının ömrü bitmiştir	18	4,5	29	7,2	164	41	127	31,8	62	15,5
Covid-19'un Kökenine İlişkin İnfodemi	Covid-19 laboratuvarda üretilmiş biyolojik bir silahtır	71	17,8	102	25,5	135	33,7	60	15	32	8
	Covid-19 ilaç şirketleri tarafından oluşturulan planlı bir deneydir	61	15,3	94	23,5	153	38,2	63	15,8	29	7,2
	Covid-19 elitlerin dünya nüfusunu azaltma politikasıdır	49	12,3	57	14,2	150	37,5	83	20,7	61	15,3

Tablo 2 Devamı

Covid-19 Aşılarına İlişkin İnfodemi	Türkiye Çin'den aşı alan tek ülkedir ve insanlar Çin'in ürettiği aşıda kobay olarak kullanılmaktadır	11	2,8	28	7	112	28	163	40,7	86	21,5
	mRNA aşıları insanların genetiklerini değiştirecektir	12	3	37	9,3	140	35	129	32,2	82	20,5
	Covid-19 aşılarının içerisinde çip vardır	4	1	10	2,5	73	18,2	143	35,8	170	42,5
	Aşılar virüsün mutasyona uğramasının temel sebebidir	10	2,5	43	10,8	141	35,2	122	30,5	84	21
	Aşılar uzun vadede ölümcül yan etkilere sahiptir	11	2,7	37	9,2	147	36,8	126	31,5	79	19,8
	Aşılar kan pıhtılaşmasına ve kalp krizine neden olur	36	9	69	17,3	155	38,7	86	21,5	54	13,5
	Aşı olanlar bir daha kan veremeyecektir	5	1,3	9	2,2	89	22,3	156	39	141	35,2
	Aşı olanlar, aşı olmayanlara kıyasla daha fazla ölmektedir	15	3,8	21	5,2	84	21	151	37,7	129	32,3
	Aşılar kısırlığa neden olur ve doğurganlığı etkiler	11	2,8	28	7	129	32,2	134	33,5	98	24,5
	Aşının ilk dozunu olduktan sonra virüse tekrar yakalanılması, aşının etkisiz olduğunun kanıtıdır	27	6,7	43	10,8	104	26	144	36	82	20,5
	Türkiye'de bazı ünlüler aşı sırası gelmeden, torpilli olarak aşı yaptırmıştır	45	11,3	61	15,2	151	37,7	92	23	51	12,8

3.2.1. Cinsiyet ve İnfodemi

İnfodemik bilgiye inanma düzeyleri bakımından cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Buna karşın ölçekte yer alan alt boyutlar incelendiğinde; Covid-19 yayılımıyla ilişkili infodemik bilgiye inanma düzeyi, Covid-19 yayılımında kaynak olarak belirtilen durumlara ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyi, sağlığa zararlı maddelerin pandemi sürecinde kullanımına ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyi ve Covid-19 vaka sayılarıyla ilişkili infodemik bilgiye inanma düzeyinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Sıra ortalamaları değerine bakıldığında ise, Covid-19'un yayılımına ilişkin infodemik bilgiye inanma, Covid-19 yayılımında kaynak olarak belirtilen durumlara ilişkin infodemik bilgiye inanma ve sağlığa zararlı maddelerin pandemi sürecinde kullanımına ilişkin infodemik bilgiye inanmada erkeklerin ortalamalarının daha küçük olduğu dolayısıyla kadınlara kıyasla daha fazla inanma düzeyine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Covid-19 vaka sayılarına ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyinin ise kadınlarda erkeklere oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada kadın ve erkeklerin infodemik bilgiye inanma düzeyleri ölçek ortalama puanı dikkate alındığında anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. Ancak dört alt boyutta kadın ve erkeklerin infodemik bilgiye inanma düzeylerinin anlamlı biçimde farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada anlamlı ilişki çıkan alt boyutlarda, iki grubun neden farklılaştığı ortaya koyulamazken; Tuzcu ve Şahin Covid-19 aşı kararsızlığı ve aşı karşıtlığını komplo teorileri bağlamında incelediği çalışmada; Covid-19 aşı karşıtlığının kadınlarda erkeklere nispeten daha fazla olmasının nedenini, kadınların erkeklere oranla çocuk bakımında daha fazla sorumluluk aldıklarından dolayı bu durumun daha fazla risk algısına ve endişeye sebep olabileceği biçiminde açıklamıştır (Tuzcu ve Şahin, 2022: 109-112).

3.2.2. Covid-19'a Yakalanma Durumu ve İnfodemi

İnfodemik bilgiye inanma düzeyleri bakımından Covid-19'a yakalananlar ve yakalanmayanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p<0,05$). Ancak alt boyutlarda yer alan veriler incelendiğinde, katılımcıların Covid-19'dan korunma yöntemlerine ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyleri ile Covid-19'a yakalanma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$).

Buna göre Covid-19'dan korunma yöntemlerine ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyinin sıra ortalamaları değerine bakıldığında, Covid-19'a yakalandığını belirten katılımcıların Covid-19'a yakalanmadığını belirten katılımcılara kıyasla daha yüksek bir inanma düzeyine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra, her ne kadar istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamış olsa da sıra ortalamaları değerleri bütün olarak incelendiğinde, Covid-19'a yakalanan katılımcıların infodemik bilgiye inanma düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

3.2.3. Covid-19 Aşısı Olma ve İnfodemi

İnfodemik bilgiye inanma düzeyleri bakımından aşı olanlar ve olmayanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Buna göre aşı olduğunu belirten katılımcıların infodemik bilgiye inanma düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Ölçekte yer alan alt boyutlar incelendiğinde; Covid-19 tedavisine ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyi, Covid-19 pandemisinde yetkililerin açıklamalarına ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyi, Covid-19'un kökenine ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyi ve Covid-19 aşısıyla ilişkili infodemik bilgiye inanma düzeyi aşı olma durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Sıra ortalamaları değerleri dikkate alındığında, Covid-19'un tedavisine ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyinde, Covid-19 pandemisinde yetkililerin açıklamalarına ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyinde, Covid-19'un kökenine ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyinde ve Covid-19 aşısıyla ilişkili infodemik bilgiye inanma düzeyinde aşı olduğunu belirten katılımcıların söz konusu infodemik bilgiye inanma düzeylerinin aşı olmadığını belirten katılımcılara kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir.

Taşdemir ve Karadeniz yaptıkları çalışmada 11 Mart 2020 ve 10 Mart 2021 yılları arasında Teyit.org'da yer alan Covid-19 aşısı ile ilişkili 40 haberi incelemiş ve yaptıkları incelemeler sonucunda 39 haberin yanlış, 1 tanesinin ise karma olduğunu tespit etmiştir.

Dolayısıyla Covid-19 aşısı ile ilişkili haberlerin %97,5'inin yanlış olduğunu tespit etmiştir (Taşdemir ve Karadeniz, 2021).

Yumrutaş, Doğruluk Payı ve Teyit doğrulama platformlarında yer alan Covid-19 aşılarıyla ilişkili haberlerini incelediği çalışmasında Covid-19 aşısıyla ilişkili haberlerin henüz Türkiye'de Covid-19 vakaları görülmeden önce yapılmaya başlandığını, aşılarla ilişkili iddiaların neredeyse tamamına yakınının sosyal medya kaynaklı olduğunu ve 01.01.2020 ve 31.12.2021 tarihleri arasında Teyit ve Doğruluk Payı platformlarında yer alan Covid-19 aşısıyla ilişkili haberlerin %92'sinin yanlış olduğu sonucuna ulaşmıştır (Yumrutaş, 2022: 194-222).

Bu çalışmada da Yumrutaş'ın elde ettiği verilerle paralellik gösteren sonuçlara ulaşılmıştır. Yapılan içerik analizi sonucunda; Teyit, Evrim Ağacı ve Malumatfuruş doğrulama platformlarında Covid-19 aşısıyla ilişkili 153 analiz incelenmiş ve 152'sinin yanlış 1'inin ise sonuçlandırılamadı olarak değerlendirildiği görülmüştür.

Kelebek ve Yıldırım, pandemi sürecinde karantinaya girmiş kişilerin internet haber siteleri ve sosyal medyada yayımlanan bilgilerin doğruluğu ve güvenirliğine ilişkin görüşlerini incelediği çalışmasında veri toplamak amacıyla yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda; katılımcıların internet ve sosyal medyadan edindikleri bilgiler çerçevesinde, Covid-19 aşısına çok güvenmediklerini ve aşı çıkan olumsuz söylentiler nedeniyle aşı olmak istemediklerini ifade ettiklerini belirtmişlerdir (Kelebek ve Yıldırım, 2021: 33-64).

Akyüz ise yaptığı çalışmada Türkiye'deki internet ve sosyal medya kullanıcılarının pandemi dönemindeki iletişim pratiklerini, siyasal kimliklerinin aşı olma ya da olmama tutumu etkileyip etkilemediğini ve bu süreçte karar alan organların şeffaflığına yönelik algısını incelemiştir. Henüz aşı uygulamalarının başlamadığı ve aşıların etkisi, güvenirliği ve üretim süreciyle ilişkili tartışmaların yoğun olduğu 2020 yılı Ocak ayında yaptığı çalışması sonucunda, katılımcıların Koronavirüs aşısı yaptırma konusunda büyük ölçüde kararsız ve negatif tutuma sahip olduğunu tespit etmiştir. Bunun yanı sıra aşı yaptırmayacağını belirten katılımcıların aşı karşıtı iddialara inanma düzeyinin yüksek olduğu ve aşı olanların aşı karşıtı iddialara inanma düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir (Akyüz, 2021: 172-185).

Bu çalışma ve Yumrutaş'ın çalışmasında görüldüğü üzere Covid-19 aşısıyla ilişkili ortaya çıkan haberlerin yüksek oranda yanlış olduğu görülmektedir. Covid-19 aşısıyla ilişkili ortaya çıkan infodemik bilgiden insanların hangi oranda etkilendiğini ve bu etkilerin insanların aşı olma davranışında kesin bir yönlendirme gücüne sahip olup olmadığını söylemek elbette mümkün değildir ancak Kelebek & Yıldırım'ın ve Akyüz'ün çalışmasında görüldüğü üzere kafa karışıklığına neden olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmada ise aşı olduğunu belirten katılımcıların Covid-19 hakkındaki infodemik bilgiye inanma düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılması, infodemik bilgiden etkilenmenin aşı olma davranışı üzerinde etkili olduğu savını güçlendirmektedir.

Tablo 3: Covid-19 Aşısı Olma Durumu ve İnfodemi Arasındaki İlişki

Boyut	Kategori	N	S.O	S.T	U	P
Tedavi	Evet	362	205,39	74349,5	5109,5	0,00
	Hayır	38	153,96	5850,5		
Yetkili	Evet	362	205,24	74296,5	5162,5	0,01
	Hayır	38	155,36	5903,5		
Köken	Evet	362	206,21	74649	4810,0	0,00
	Hayır	38	146,08	5551		
Aşı	Evet	362	207,09	74967,5	4491,5	0,00
	Hayır	38	137,7	5232,5		
Ölçek Ortalama Puanı	Evet	362	208,06	75316	4143,0	0,00
	Hayır	38	128,53	4884		

3.2.4. Doğrulama Platformlarından Haberdar Olma ve İnfodemi

İnfodemik bilgiye inanma düzeyleri bakımından haber doğrulama platformlarından haberdar olanlar ve olmayanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Buna göre, doğrulama platformlarından haberdar olan katılımcıların infodemik bilgiye inanma düzeyinin doğrulama platformundan haberdar olmayan katılımcılara kıyasla daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra ölçekte yer alan alt boyutlara bakıldığında; Covid-19'un kökenine ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyinin ve Covid-19 aşısıyla ilişkili infodemik bilgiye inanma düzeyinin internette yer alan doğrulama platformlarından haberdar olma durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Sıra ortalamaları değerlerine bakıldığında ise, Covid-19'un kökenine ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyinde ve Covid-19 aşısıyla ilişkili infodemik bilgiye inanma düzeyinde doğrulama platformlarından haberdar olduğunu belirten katılımcıların söz konusu infodemik bilgilere inanma düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir.

Haber doğrulama platformları internet kullanımının ve bilginin niceliksel olarak arttığı 2000'li yılların başlarında, artan bilginin kontrolünü sağlamak ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Günümüzde yaşanan pandemi süreci Covid-19 ile ilişkili yanlış, çarpıtılmış ya da eksik bilgilerin fazlaca dolaşıma girdiği bir dönem olmuştur. Haber doğrulama platformları bu süreçte ortaya çıkan haberlerin teyidi için tercih edilen yöntemlerden biri olmuştur. Bu nedenle haber doğrulama platformlarından haberdar olma durumunun, Covid-19 pandemisinde ortaya çıkan infodemik bilgiye inanma düzeyinde etkisi olup olmadığı bu çalışmanın sorunsallarından birini oluşturmuştur. Haber doğrulama platformlarının güvenirliğine ilişkin kimi tartışmalar olsa dahi bu çalışmada da ortaya koyulduğu üzere, haber doğrulama platformlarından haberdar olan insanların infodemik bilgiye inanma düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Doğrulama Platformlarından Haberdar Olma ve İnfodemi Arasındaki İlişki

Boyut	Kategori	N	S.O	S.T	U	P
Köken	Evet	106	239,67	25404,5	11430,5	0,00
	Hayır	294	186,38	54795,5		
Aşı	Evet	106	223,14	23653	13182,0	0,01
	Hayır	294	192,34	56547		
Ölçek Ortalama Puanı	Evet	106	224,8	23829	13006,0	0,01
	Hayır	294	191,74	56371		

3.2.5. Yaş ve İnfodemi

İnfodemik bilgiye inanma düzeyleri bakımından farklı yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Bununla birlikte ölçekte yer alan alt boyutlar incelendiğinde; Covid-19 yayılımına ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyi, Covid-19 tedavisinde kaynak olarak belirtilen durumlara ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyi, sağlığa zararlı maddelerin pandemi sürecinde kullanımına ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyi ve Covid-19 vaka sayılarına ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyi alt boyutlarında farklı yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır ($p<0,05$).

İnsanlar bulundukları yaş grubuna göre farklı gelişim özelliklerine sahiptir ve bu durum onların algılama düzeylerinde farklılık oluşmasına neden olur (Erikson, 2014). Bu nedenle psiko-sosyal özelliklerin yanı sıra gelişim dönemi özellikleri bireylerin karşılaştığı mesajın içeriğini yorumlaması noktasında önemlidir. Bu çalışmada ölçek ortalama puanına göre yaş ile infodemik bilgiye inanma düzeyi arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmasa da dört alt boyutta yaş ile infodemik bilgiye inanma düzeyi anlamlı farklılık göstermiştir.

Abelhafiz ve arkadaşları Mısır'da yaşayanların Covid-19 hakkındaki algıları ve Covid-19'a karşı koruyucu önlemlere yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik yaptığı araştırmada, yaş grupları arasındaki Covid-19 hakkında bilgi düzeyi incelenmiş ve elde edilen bulgularda 50 ila 60 yaş arası katılımcıların genç yaş gruplarına kıyasla Covid-19 hakkında anlamlı derecede daha düşük bilgi ortalama puanına sahip olduğu tespit edilmiştir (Abelhafiz vd, 2020: 881-890). Abelhafiz ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada artan yaş ile Covid-19 hakkında bilgi sahibi olma düzeyinin azaldığı ve bu çalışmada (ölçek ortalama puanında yer alan sıra ortalamaları dikkate alınarak) yaşın artmasıyla infodemik bilgiden etkilenme düzeyinin arttığı göz önünde bulundurulduğunda, Covid-19 hakkında daha az bilgiye sahip olan yaşlı insanların infodemik bilgiye karşı daha savunmasız kaldığı düşünülebilir.

3.2.6. Eğitim Düzeyi ve İnfodemi

İnfodemik bilgiye inanma düzeyleri bakımından farklı eğitim düzeyine sahip kişiler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Sıra ortalama değerine bakıldığında ilköğretim mezunu katılımcıların lisans üstü katılımcılara kıyasla ve önlisans mezunu katılımcıların lisans üstü katılımcılara kıyasla infodemik bilgiye inanma düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Covid-19 tedavisinde kaynak olarak belirtilen durumlara ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyi, sağlığa zararlı maddelerin pandemi sürecinde kullanımına ilişkin infodemik

bilgiye inanma düzeyi ve Covid-19 aşısıyla ilişkili infodemik bilgiye inanma düzeyi alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır ($p<0,05$).

Buna göre anlamlılık eğitim durumlarına göre incelendiğinde, Covid-19 tedavisinde kaynak olarak belirtilen durumlara ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyinde ilköğretim mezunu olan katılımcıların lisans mezunu olan katılımcılara kıyasla daha yüksek inanma düzeyine sahip olduğu; sağlığa zararlı maddelerin pandemi sürecinde kullanımına ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyinde ilköğretim mezunu olan katılımcıların lisansüstü mezunu olan katılımcılara kıyasla daha yüksek inanma düzeyine sahip olduğu ve Covid-19 aşısına ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeyinde ise ilköğretim mezunu katılımcıların lisans üstü katılımcılara kıyasla daha yüksek inanma düzeyine sahip olduğu ve ön lisans mezunu olan katılımcıların lisans üstü katılımcılara kıyasla daha yüksek inanma düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 5: Eğitim Düzeyi ve İnfodemi Arasındaki İlişki

Boyut	Kategori	N	S.O	s.d	X^2	P	Post Hoc
Kaynak	(a)İlköğretim	23	122,74	4	13,54	0,00	a<d
	(b)Ortaöğretim	48	184,97				
	(c)Ön Lisans	52	198,27				
	(d)Lisans	237	210,5				
	(e)Lisans Üstü	40	207,48				
Zararlı Madde	(a)İlköğretim	23	151,33	4	10,53	0,03	a<e
	(b)Ortaöğretim	48	172,35				
	(c)Ön Lisans	52	198,08				
	(d)Lisans	237	207,49				
	(e)Lisans Üstü	40	224,31				
Aşı	(a)İlköğretim	23	144,74	4	15,98	0,00	a<e
	(b)Ortaöğretim	48	194,46				c<e
	(c)Ön Lisans	52	177,69				
	(d)Lisans	237	203,24				
	(e)Lisans Üstü	40	253,2				
Ölçek Ortalama Puanı	(a)İlköğretim	23	150,85	4	11,08	0,02	a<e
	(b)Ortaöğretim	48	192,48				c<e
	(c)Ön Lisans	52	182,31				
	(d)Lisans	237	203,96				
	(e)Lisans Üstü	40	241,8				

3.2.7. Gelir Düzeyi ve İnfodemi

İnfodemik bilgiye inanma düzeyleri bakımından farklı gelir düzeyine sahip kişiler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$).

Abelhafiz ve arkadaşları (2020) "Mısırlıların Yeni Koranavirüs Hastalığına (Covid-19) Karşı Bilgi, Algı ve Tutumları" başlıklı çalışmalarında aylık geliri 5000 Mısır Sterlini'nin altında olan katılımcıların daha yüksek gelirli katılımcılara kıyasla önemli ölçüde daha düşük bilgi ortalama puanına sahip olduğunu tespit etmiştir.

Covid-19 pandemisinde yanlış bilginin yaygınlığına ilişkin yapılan bir başka çalışmada ise yanlış bilginin potansiyel zararının düşük gelirli ülkeler için yüksek gelirli ülkelere göre daha ciddi olabileceği sonucuna ulaşılmıştır (Cha, vd., 2021).

Bu çalışmada ise (her ne kadar istatiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamışsa dahi, tablonun tümünde yer alan sıra ortalama değerleri incelendiğinde) düşük gelire sahip olan katılımcıların yüksek gelire sahip katılımcılara kıyasla infodemik bilgiye inanma düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu üç çalışma birlikte ele alındığında, düşük gelirli insanların Covid-19 hakkında daha az bilgiye sahip olmasından kaynaklı yüksek gelirli insanlara kıyasla infodemik bilgiye inanma düzeylerinin daha yüksek olduğu düşünülebilir.

3.2.8. Meslek ve İnfodemi

İnfodemik bilgiye inanma düzeyleri bakımından farklı meslek grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Buna karşın yapılan test sonucu elde edilen veriler bir bütün olarak incelendiğinde, anlamlı farklılaşmanın daha çok "ev hanımı" katılımcılar ile diğer kategorideki katılımcılar arasında olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra "akademisyen, doktor, avukat vb." meslek grubuna sahip katılımcılar ile "öğrenci" olduğunu belirten katılımcıların Covid-19 pandemisiyle ilişkili infodemik bilgiye inanma düzeylerinin diğer meslek gruplarına kıyasla daha düşük olması dikkat çekici olmuştur.

Kurtcu'nun yaptığı araştırmada, sosyo-demografik farklılıkların Covid-19'un biyolojik bir silah olup olmadığı düşüncesi arasındaki ilişkiyi incelemiş ve elde ettiği bulgularda meslek ile Covid-19'un biyolojik bir silah olarak tasarlandığı düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Buna göre "Hekim-Akademisyen" olan katılımcıların diğer meslek gruplarındaki katılımcılara kıyasla daha düşük inanma düzeyine sahip olduğunu tespit etmiştir (Kurtcu, vd., 2022).

3.2.9. Yaşanılan Yer ve İnfodemi

İnfodemik bilgiye inanma düzeyleri bakımından yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$).

Covid-19 pandemi sürecinde yaşanan olumsuzluklar tüm dünyada hissedilmiş ve bu süreçte alınan tedbirler toplumun her kesimi için geçerli olmuştur. Aynı zamanda gelişen teknolojiler sayesinde kitle iletişim araçlarına ulaşımda, klişe tabirle "köylü-kentli" arasındaki eşitsizlik neredeyse yok denecek kadar az hale gelmiştir. Bu eşitsizliğin ortadan kalkmasının, iki grup arasında bilgiye erişimde eşitsizliği ortadan kaldırdığı ve bunun sonucunda; toplumun farklı kesimlerinde aynı bilgiye erişen insanların Covid-19 pandemi sürecine ilişkin infodemik bilgiye inanma düzeylerinin farklılaşmadığı düşünülmektedir.

3.2.10. Bilgi Edinmek İçin Kullanılan İletişim Aracı ve İnfodemi

İnfodemik bilgiye inanma düzeyleri bakımından bilgi edinmeden kullanılan kitle iletişim aracına göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$).

Covid-19 pandemisinde farklı medya okuryazarlığına sahip bireylerin yalan ve gerçek haberleri nasıl alımladıklarına ilişkin yapılan bir araştırma kapsamında, katılımcılara medyadaki haberlere ne kadar güvendikleri sorulmuştur. Çalışmaya katılan 14 katılımcıdan 10'u medyadaki haberlere 'kısmen güvendiğini' belirtirken 4'ü 'güvenmediğini' 1'i ise

tamamen güvendiğini belirtmiştir (Yüksel, Kızılcık ve Atik, 2024). Bu kapsamda medyada yer alan bilgilere duyulan güvenin düşük olmasının infodemik bilgiden etkilenme oranını düşürebileceğini ileri sürmek mümkündür.

3.2.11. Bilgi Edinmek İçin Kullanılan Sosyal Paylaşım Platformu ve İnfodemi

İnfodemik bilgiye inanma düzeyleri bakımından kullanılan sosyal paylaşım ağına göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$).

We Are Social (Starri, 2021) 2021 yılında yaptığı araştırmada 4,18 milyar kullanıcının sosyal medya kullanıcısı olduğunu saptamıştır. Sosyal medya kullanıcılarının %56'sı sosyal medyayı haber kaynağı olarak kullandığını belirtmiştir. 2021 Dijital Haber Raporu'nda (Özgür, 2021) ise katılımcılar yanlış bilgi yaymada en çok siyasi isimler ve sosyal medyayı kaynak olarak göstermiştir. Bu çalışmada yapılan içerik analizi sonucunda, Covid-19 pandemisine ilişkin infodeminin büyük çoğunluğunun sosyal medya aracılığıyla dolaşıma girdiği görülmüştür. Sosyal medya kullanıcılarının infodemik bilgiye daha fazla maruz kaldığı göz önüne alındığında infodemik bilgiden etkilenme düzeyinin sosyal medya kullanımına göre farklılaşabileceği düşünülmüştür. Datareportal'ın 2023'te yayımladığı rapora göre Türkiye'de yaklaşık 62,55 milyon sosyal medya kullanıcısı vardır ve bu Türkiye nüfusunun yaklaşık %73'üne denk gelmektedir (Datareportal, 2023).

Özdemir ve Arpacıoğlu'nun sosyal medya kullanımının sağlık algısı ve sağlık arama davranışının Covid-19 korkusu üzerine etkisini araştırdığı çalışma sonucunda; sosyal medyada daha fazla vakit geçirdiğini belirten katılımcıların daha az vakit geçirdiğini belirten katılımcılara kıyasla Covid-19 korku düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özdemir ve Arpacıoğlu, 2020).

Akyüz ise sosyal medya kullanımı ile aşı karşıtı tutum ilişkisine yönelik yaptığı araştırma sonucunda, sosyal medya kullanımı ile aşı karşıtı iddialara inanma arasında anlamlı bir farklılık tespit etmiştir. Facebook ve Twitter kullanıcılarının aşı karşıtı iddialara inanma düzeylerinin farklı olduğu ve Facebook kullanan katılımcıların Twitter kullanan katılımcılara kıyasla aşı ile ilişkili yanlış iddialara inanma düzeyinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Akyüz, 2021: 182).

Covid-19 pandemisinde dolaşıma giren yanlış/yalan haberlerin incelendiği bir başka çalışma olan 'Sosyal Medyadaki Dezenformasyon: Covid-19 Aşıları Türkiye Örneği' araştırmasında sosyal medyanın bu süreçteki etkisi incelenmiştir. Araştırma kapsamında Covid-19 aşılarıyla ilişkili yanlış/yalan haberleri içeren 37 içerik incelenmiştir. Bu bağlamda elde edilen verilerde en fazla etkileşimin X (Twitter) platformunda olduğu, ikinci sırada internet sitelerinin yer aldığı üçüncü sırada ise Facebook platformunun yer aldığı tespit edilmiştir. Bunları sırasıyla; Instagram ve Whatsapp platformlarının takip ettiği belirtilmiştir (Gevrek, 2023).

Sosyal medya kullanımının oldukça yüksek oranda olmasının infodemik bilgi ile karşı karşıya kalma riskini arttırdığı söylenebilir. Bu çalışmada ölçek ortalama puanına göre sosyal medya kullanımı ile infodemik bilgiye inanma düzeyi arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmasa dahi Özdemir & Arpacıoğlu ve Akyüz'ün çalışmalarında ortaya koyduğu üzere, sosyal medya kullanımı ile Covid-19 pandemi süreci yakından ilişkilidir.

Sonuç

Bu araştırma, Covid-19 pandemisinde kitle iletişim araçlarında yoğun bir şekilde dolaşıma giren infodemik bilginin toplum üzerindeki etkisini Melvin DeFleur'un psikodinamik kuramı üzerinden değerlendirmiştir. DeFleur, kitle iletişim araçlarının bireyler üzerinde tek yönlü ve homojen bir etki yaratmadığını; tersine, bireylerin yanlış bilgi karşısında tamamen edilgen değil, belirli ölçüde seçici ve etken konumda olduklarını, ayrıca bireysel farklılıklar, sosyo-demografik özellikler, kültürel normlar ve toplumsal ilişkilerin mesajların alımlanma biçimini önemli ölçüde farklılaştırdığını vurgular. Araştırmanın bulguları, DeFleur'un kuramının temel varsayımlarını büyük ölçüde doğrulamaktadır. İçerik analizi sonucunda doğrulama platformlarında Covid-19'a ilişkin üretilen içeriklerin büyük çoğunluğunun yanlış bilgi olduğu saptanmış; nicel bulgular ise bireylerin bu infodemik bilgilerden farklı düzeylerde etkilendiğini ortaya koymuştur. Kurama paralel biçimde, Covid-19 pandemisi sürecinde üretilen yoğun infodemik içeriğe rağmen katılımcıların önemli bir kısmının bu bilgilere eleştirel yaklaştığı, buna karşın belirli gruplarda (özellikle daha düşük eğitim düzeyi, aşı olmayanlar, doğrulama platformlarından haberdar olmayanlar vb.) yanlış bilgiye inanma düzeyinin yükseldiği görülmüştür. Bu durum, bireylerin kitle iletişim mesajları karşısında pasif alıcılar olmadığını; sosyo-demografik özellikler, bilgi düzeyi ve medya okuryazarlığı gibi etkenlerin mesajın alımlanmasında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın genel hipotezi olan "infodemik bilgiden etkilenme düzeyinin farklı parametrelere göre değiştiği" savı özellikle aşı olma durumu, eğitim düzeyi ve doğrulama platformlarından haberdar olma değişkenlerinde açık biçimde desteklenmiş, bu gruplarda infodemik bilgiye inanma düzeyinin anlamlı biçimde farklılaştığı tespit edilmiştir. Cinsiyet, yaş ve Covid-19'a yakalanma durumuna ilişkin hipotezler ise tüm ölçek düzeyinde her zaman anlamlı olmasa da alt boyutlarda ortaya çıkan farklılıklarla kısmen doğrulanmıştır. Buna karşılık gelir, meslek, yaşanılan yer, kullanılan iletişim aracı ve sosyal medya platformuna ilişkin hipotezler genel olarak istatistiksel açıdan güçlü farklar üretmemiş, ancak sıra ortalamaları incelendiğinde düşük gelir ve bazı meslek gruplarında (örneğin ev hanımları) infodemik bilgiye daha açık bir eğilim olduğu görülmüştür.

Bu çalışma, infodemik bilginin toplumun tüm kesimlerini aynı biçimde etkilemediğini; tam da psikodinamik kuramın öngördüğü gibi, bireysel ve sosyo-demografik farklılıkların yanlış bilgiye maruz kalma ve inanma düzeyini anlamlı biçimde şekillendirdiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Covid-19 pandemisi sadece bir sağlık krizi değil, aynı zamanda bir bilgi krizi olarak da tarihe geçmiştir. Kitle iletişim araçlarının çift yönlü doğası -hem bilgiye hızlı erişim sağlama hem de yanlış bilginin kontrolsüz yayılımına zemin hazırlama- bu süreçte bir kez daha açığa çıkmıştır. Bir diğer ifadeyle infodemi, sadece bilgi karmaşası yaratmakla kalmayıp bireylerin eğilimlerini, güven düzeylerini ve sağlık davranışlarını doğrudan etkileyen güçlü bir toplumsal olgu olduğu görülmektedir. Bu nedenle, infodemik bilgilerin etkilerini azaltmak için medya okuryazarlığının geliştirilmesi, haber doğrulama mekanizmalarının güçlendirilmesi ve toplumun güvenilir bilgi kaynaklarına yönlendirilmesi kritik bir önem taşımaktadır.

Extended Abstract

The COVID-19 pandemic, which began in December 2019 in Wuhan, China, and the first case was detected in Türkiye on March 11, 2020, quickly turned into a global health crisis affecting almost every aspect of human life. Beyond its direct biological consequences, the pandemic also triggered a profound transformation in the global information environment. As governments, health institutions, and media organizations attempted to communicate rapidly changing developments, a parallel surge of misleading, unverified, and manipulative information emerged across digital platforms. This phenomenon, termed an *infodemic* by the World Health Organization, created widespread uncertainty, confusion, and distrust. The present study aims to examine how misinformation regarding COVID-19 circulated through mass and social media, how individuals engaged with such content, and how socio-demographic characteristics influenced susceptibility to infodemic narratives.

The theoretical foundation of the study rests on Melvin DeFleur's Psychodynamic Theory, which emphasizes that individuals do not passively receive media messages. Instead, personal experiences, emotions, social identities, and cultural norms shape perceptions of information. According to this framework, the effects of misinformation vary across audiences depending on psychological predispositions and social contexts. This perspective guides the central hypothesis of the study: that belief in infodemic information during the pandemic differs according to socio-demographic variables such as age, gender, education level, vaccination status, and media consumption habits.

The study employs a mixed-method research design, integrating comprehensive literature review, quantitative content analysis, and survey methodology. The literature review examines prior scholarly work on public communication during crises, digital misinformation, risk perception, vaccine hesitancy, and media trust. The content analysis component focuses on fact-checking data from three major verification platforms operating in Turkey: Teyit, Evrim Ağacı, and Malumatfuruş, covering the period from February 2020 to December 2021. A total of 533 COVID-19-related claims were analyzed and categorized as "true," "false," "mixed," or "not verifiable." The findings indicate that 499 claims (approximately 94%) were classified as false or misleading, demonstrating the extensive presence of misinformation during the pandemic period. The analysis also revealed evolving thematic patterns, with early misinformation focusing on dramatic visual content and later misinformation centering on vaccine-related conspiracy theories.

Building on the categories identified in the content analysis, the COVID-19 Infodemic Scale, a 36-item Likert-type instrument, was developed to measure individuals' susceptibility to misinformation. The scale evaluates belief tendencies regarding viral transmission, treatment claims, protective substances, vaccine safety, case reporting accuracy, and government statements. The scale was incorporated into a survey administered to 400 participants, selected through convenience sampling. Digital data collection was used for participants under age 55, while face-to-face administration was implemented for older individuals due to limited digital literacy in this demographic. Because the data did not meet normal distribution criteria, statistical analyses were conducted using non-parametric methods, including the Mann-Whitney U and Kruskal-Wallis H tests.

The survey results reveal that although a majority of participants rejected many infodemic claims, a considerable proportion expressed uncertainty or partial agreement. Belief in misinformation was particularly strong in areas involving the origins of COVID-19, the effectiveness and long-term safety of vaccines, and the transparency of reported case numbers. The results also demonstrate that socio-demographic variables meaningfully influenced the likelihood of believing misinformation. Participants who had received the COVID-19 vaccine and those familiar with digital fact-checking platforms exhibited significantly lower susceptibility to misinformation. In contrast, individuals with lower educational attainment, limited media literacy, or heightened distrust of governmental institutions were more likely to endorse speculative narratives, including conspiracy-based claims.

Another key finding of the study concerns the evolution of misinformation over time. During the early stage of the pandemic, viral images and videos claiming to show individuals collapsing from infection dominated online platforms, often provoking anxiety and panic. As scientific understanding grew and vaccines were introduced, misinformation shifted toward anti-vaccine narratives, including assertions that vaccines contained microchips, altered DNA, caused infertility, or were intentionally designed to reduce the global population. These narratives spread rapidly across platforms such as Facebook, Instagram, TikTok, and X, where emotionally charged content was amplified through algorithmic recommendation systems.

The study concludes that the COVID-19 infodemic significantly affected social attitudes, decision-making processes, and trust in public institutions. Widespread misinformation undermined adherence to public health guidelines, contributed to vaccine hesitancy, and intensified social polarization. To mitigate the effects of future infodemics, the study recommends a multi-layered approach: increasing media literacy education, strengthening the visibility and credibility of fact-checking platforms, improving transparency in government communication, and promoting proactive dissemination of scientifically accurate health information. Public health authorities must adopt communication strategies that are clear, empathetic, and timely, ensuring that reliable information remains more visible and accessible than misleading narratives.

Etik Beyanı **:** Çalışmanın tüm hazırlık aşamalarında etik kurallara uyulduğu yazar tarafından beyan edilir. Aksi bir durumun tespiti hâlinde, Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi herhangi bir sorumluluk kabul etmez ve tüm sorumluluk yazara aittir.
Etik Onayı **:** Araştırmaya yönelik etik kurul onayı, Ordu Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul'undan 02.03.2022 tarih ve 2022-33 sayılı karar ile alınmıştır.
Çıkar Çatışması : Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkısı : Yazarların katkıları aşağıdaki gibidir:
– Giriş : Birinci ve İkinci Yazar
– Literatür : Birinci ve İkinci Yazar
– Metodoloji : Birinci ve İkinci Yazar
– Sonuç : Birinci ve İkinci Yazar
Birinci yazar katkı oranı %50; İkinci yazar katkı oranı %50
Finansman : Yoktur.
Teşekkür : Yoktur.
Yapay Zekâ Kullanımı : Yapay zekâ destekli herhangi bir araç kullanılmamıştır.

Ethical Approval : The author declares that all stages of the study were conducted in accordance with ethical research principles. In the event of any misconduct, Artvin Çoruh University Journal of International Social Sciences assumes no responsibility and all responsibility lies with the author.
Ethical Approval : Ethics committee approval for the research was obtained from the Ordu University Rectorate Social and Human Sciences Research Ethics Committee with the decision numbered 2022-33 dated 02.03.2022.
Conflict of Interest : The authors declare that they have no competing interests.
Author Contributions : Author contributions are as follows:
– Introduction : First and Second author
– Literature : First and Second author
– Methodology : First and Second author
– Conclusion : First and Second author
The contribution rate of the first author is 50%; the contribution rate of the second author is 50%.
Funding : None.
Acknowledgements : None.
AI Use Statement : No artificial intelligence tools were used in the preparation of this study.

Kaynakça

Abelhafiz, S.A., Muhammed, Z., Ibrahim, M.E., Ziady, H.H., Alorabi, M., Ayyad, M., & Sultan, E.A. (2020). Mısırlıların yeni koranavirüs hastalığına (Covid-19) ilişkin bilgileri, algıları ve tutumları. *Journal Community Health, 45*(5), 881-890. https://doi.org/10.1007/s10900-020-00827-7

Akyüz, S. S. (2020). Yanlış bilgi salgını: Covid-19 salgını döneminde Türkiye'de dolaşıma giren sahte haberler. *Akdeniz İletişim Dergisi*, (34), 422-444. DOI: 10.31123/akil.779920.

Akyüz, S. S. (2021). Aşı karşıtlığı ve şeffaflık algısında iletişim pratikleri ve siyasal aidiyetlerin rolü. *Yeni Medya Elektronik Dergisi, 5*(2), 172-185. DOI NO: 10.17932/IAU.EJNM.25480200.2021/ejnm_v5i2005

Aydın, A. (2020). Post-truth dönemde sosyal medyada dezenformasyon: Covid-19 (yeni koronavirüs) pandemi süreci. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4*(12) 76-90. DOI: https://doi.org/10.31455/asya.740420

Babacan, M. E. (2015). *Sosyal medya ve gençlik.* Açılımkitap Yayınları.

Bauman, Z. (2003). *Akışkan aşk.* (I. Ergüden, Çev.). Versus Yayınları.

Bölükbaşı, A., & Mohammed, M. (2020). Democracy and fake news in the age of cyberspace. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, *6*(13), 1-38. Doi: https://doi.org/10.25306/skad.840453

Bölükbaşı, A. (2021). Hakikat-sonrası çağda bilgi ve manipülasyon. O. Çalışkan (Ed.), *Çarpıtılmış Gerçekliğin İnşası: Manipülatif İletişimin Görünümleri* (1-20) içinde. Nobel Yayınları.

Cha, M., Cha, C., Singh, K., Lima, G., Ahn, Y., Kulshrestha, J., & Varol, O. (2021). Prevalence of misinformation and factchecks on the covid-19 pandemic in 35 countries: Observational infodemiology study, *JMIR Human Factors, 8*(1), https://doi.org/10.1111/acps.13290.

Çağlayan, S., & Paşalı Taşoğlu, N. (2024). İnfodemi okuryazarlığının önemi ve salgın iletişimi yönetimindeki rolü üzerine argümantatif bir yaklaşım. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26*(4), 1597-1645. https://doi.org/10.16953/deusosbil.1523496

Datareportatal, (2023, Temmuz 22). Dijital 2023: Türkiye. https://datareportal.com/reports/digital-2023-turkey.

DeFleur, M. (1984). *Çağdaş kitle iletişim kuramları.* (A. O. Buldam, Çev.). Ankara Üniversitesi S.B.F. Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi.

Edelman Trust Barometer. (2021, December 9). Global report. https://www.edelman.com/trust/2021-trust-barometer.

Erikson, E. H. (2014). *İnsanın 8 evresi*. (G. Akkaya, Çev.). Okyanus Yayınevi.

Ganascıa, J. G. (2016). Gözetim toplumu. H. Hülür & C. Yaşın (Ed.), *Yeni Medya: Kullanıcının Yükselişi* (184-204) içinde. Ütopya Yayınları.

Geçer, E. (2020). Geleneksel medya gücünü koruyor. *TRT Akademi Dergisi*, *5*(10), 216-224.

Gevrek, O. (2023). Sosyal medyadaki dezenformasyon: Covid-19 aşıları Türkiye örneği. *İletişim ve Diplomasi*, (11), 27-55. DOİ: 10.54722/ iletisimvediplomasi.1358371

Güngör, N. (2011). *İletişim-kuramlar ve yaklaşımlar.* Siyasal Kitabevi.

Kelebek, E., & Yıldırım, B. (2021). Covid-19 pandemisinde karantina sürecine girmiş kişilerin internet haber siteleri ve sosyal medyadaki infodemiye ilişkin tutumları. *Atatürk İletişim Dergisi,* (22), 33-64. https://doi.org/10.32952/atauniiletisim.963918

Kılıçaslan, E. (2020). Siyasal iletişim bağlamında haberin "tarafsızlığı" ve "objektifliği" (New York Times ve China Daily gazetelerinde "koronavirüs" haberlerinin eleştirel söylem analizi). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9*(3), 2448-2464. https://doi.org/10.15869/itobiad.730989

Kıran, E., & Bölükbaşı, A. (2021). The role of media in the COVID-19 pandemic period in terms of effective health care management. *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi*, *23*, 78–85. Doi: 10.18678/dtfd.862324.

Kurtcu, M., Demir, E., Kiraz, M., & Aydoğdu, G. (2022). Yeni tip koranavirüs (Covid-19) biyolojik bir silah olabilir mi? Çorum ilinde yaşayan bireylerin düşünceleri üzerine bir alan araştırması. *Hitit Medical Journal*, *4*(1). 10-21. https://doi.org/10.52827/hititmedj.1021836

Lovari, A. (2020). Spreading (dis)trust: Covid-19 misinformation and government ıntervention in Italy. *Media and Communication*, *8*(2). 458-461. DOI:https://doi.org/10.17645/mac.v8i2.3219

Neuman, W.L. (2006). *Toplumsal araştırma yöntemleri, nitel ve nicel yaklaşımlar (1-2. cilt).* (S. Özge, Çev.). Yayınodası.

Özdemir, D., & Arpacıoğlu, S., (2020). Sosyal medya kullanımı, sağlık algısı ve sağlık arama davranışının koronavirüs korkusu üzerine etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,* (12), 364-381. https://doi.org/10.18863/pgy.803145

Özgür, E. (2021). 2021 Reuters Enstitüsü dijital haber raporu: Yanlış bilgi kaygısı büyümeye devam ediyor. https://teyit.org/teyitpedia-reuters-enstitusu-2021-raporu-yanlis-bilgi-kaygisi-buyumeye-devam-ediyor adresinden 22.02.2023 tarihinde alınmıştır.

Pan American Health Organization. (2020). Understanding the infodemic and misinformation in the fight againts Covid-19. https://iris.paho.org/bitstream/handle/10665.2/52052/Factsheet-infodemic_eng.pdf adresinden 23. 05. 2022 tarihinde alınmıştır.

Rodrigues, U.M., & Xu, J. (2020). Regulation of covid-19 fake news infodemic in China and India. *Media International Australia, 177*(1), 1-7. DOI: 10.1177/1329878X20948202.

Scott, J. (2021). Managing the infodemic about Covid-19: Strategies for clinicians and researchers, *Acta Psychiatrica Scandinavica, 143*(5), 377-379. https://doi.org/10.1111/acps.13290.

Starri, M. (2021). We are social. https://wearesocial.com/blog/2021/07/digital-2021-i-dati-di-luglio/ adresinden 03.04.2022 tarihinde alınmıştır.

Tapısız, Ö.L., & Kıykaç Altınbaş, S. (2020). Mikroorganizmalar mavi gezegende bizden çok önce vardı: Pandemiler tarihi. *Türk Kadın Sağlığı ve Neonatoloji Dergisi, 2*(2), 53-69. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1180039.

Taşdemir, E., & Karadeniz, B. (2021). Covid-19 pandemisi hakkında sosyal medyada üretilen yalan haberleri doğrulama platformları üzerinden okumak: Teyit.org örneği. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, *11*(2), 59-83. https://doi.org/10.53495/e-kiad.1021029.

Tuzcu, Ö., & Şahin, H. (2022). Komplo teorileri bağlamında Covid-19 aşı kararsızlığı ve aşı karşıtlığı. *Sosyoloji Dergisi*, (43), 95-123. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2325924.

Yumrutaş, M. (2022). Covid-19 pandemi sürecinde aşı haberleri ve haber doğrulama platformları: "doğruluk payı" ve "teyit" örnekleri. *Etkileşim,* (9), 194-222. https://doi.org/10.32739/etkilesim.2022.5.9.161

Yüksel, E., Kızılcık, A., & Atik, K. (2024). İnfodemi ve Covid-19 pandemisi: Yalan haberlerin alımlanması. *Etkileşim*, (13), 28-63. https://doi.org/10.32739/etkilesim.2024.7.13.240

World Health Organization. (2021, December 14). Coronavirus disease (COVID-19). https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1.

World Health Organization. (2020, March 20). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19. https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020.

World Health Organization. (2021, May 25). Infodemic. https://www.who.int/health-topics/infodemic/the-covid-19-infodemic#tab=tab_1.